

Beata FERTAŁA-HARLENDER*

BIEL – DOPEŁNIENIE W DOŚWIADCZANIU PRZEŻYWANIA PRZESTRZENI

Artykuł stanowi próbę zwrócenia uwagi na (pozornie) najmniej ważny aspekt w projektowaniu architektonicznym – barwę. W dodatku na jedną z barw achromatycznych, jaką jest biel. Ze wszystkich barw to właśnie bieli przypisuje się najwięcej cech, zarówno tych pozytywnych, które stawiają ją najwyżej w hierarchii kolorów (jak czystość i elegancja), jak i tych, ze względu na które uznawana bywa jako barwa poślednia. Wartość bieli w projektowaniu architektonicznym zauważyć możemy najlepiej w zestawieniu jej z kolorem pozwala mu ona bardziej zaistnieć i to na jej tle każdy kolor staje się wyrazistszy. Jedynie z czernią tworzy tzw. parę barwową. Biel bardzo dobrze współgra ponadto z innymi materiałami, a jej zastosowanie optycznie otwiera przestrzeń.

Słowa kluczowe: biel, przestrzeń, architektura, światło

1. ZNACZENIE PSYCHOLOGICZNE BIELI

Kolor jest społeczny. Kolor jest społeczny, gdyż to społeczeństwo odpowiedzialne jest za jego „wytworzenie”, tj. sklasyfikowanie, nadanie mu określonych sensów, opracowanie towarzyszącej mu siatki pojęciowej, określenie jego wartości oraz wyznaczenie sposobów użytkowania. Barwa nie stanowi domeny artystycznej ani naukowej. Znaczenie koloru wykracza również poza zakres zagadnień biologicznych. Kolor i związane z nim problemy należą do sfery społecznej, gdyż człowiek stanowi istotę społeczną [Pastoureau 2006: 135]. Znaczenie koloru białego obecne jest w całym naszym życiu. Barwa biała miała (i ma po dziś dzień) w różnych kulturach odmienne, niekiedy przeciwne znaczenia symboliczne.

---

* Politechnika Bydgoska im. Jana i Jędrzeja Śniadeckich w Bydgoszczy, Wydział Budownictwa, Architektury i Inżynierii Środowiska, Katedra Architektury i Urbanistyki. ORCID:0000-0002-4625-1820.

Wynika to z faktu, iż jej interpretacja powiązana jest z określonym narodem, jego historią kulturą, religią czy tradycją oraz konkretnym regionem lub kontynentem. Starożytni Grecy postrzegali świat w kategoriach ciemności i światła, biel była więc kolorem podstawowym. Dla malarzy tworzących w epoce starożytnej, biel była jednym z czterech używanych kolorów, obok czerni, czerwieni i żółtego. Do malowania mieszkańcy Hellady używali „białego ołowiu” (hydroksowęglan ołowiu – $C_2H_2O_8Pb_3$), który powstawał w pracochłonnym procesie. W starożytnej Grecji i Rzymie, biel była kolorem cenionym, uznawanym za dostojny i uroczystry. Biel w kulturze europejskiej kojarzy się prawie wyłącznie pozytywnie, ze światłem, dniem, z początkiem życia, niewinnością i czystością. Jest symbolem zarówno czystości duchowej, jak i tej w sferze fizycznej (np. domu, czy szpitalu). Biel oznacza dobro, stanowi też barwę podstawowych produktów spożywczych mąki, mleka, soli. Utożsamiana jest ponadto nie tylko z czystością w sensie fizycznym, lecz także innymi pozytywnymi cechami, takimi jak niewinność. Symbolika ta jest bardzo wyraźna w religii katolickiej, gdzie dzieci niesione do Chrztu Świętego ubrane są w białe szaty, podobnie jak te idące do pierwszej Komunii Świętej. Zgodnie z tradycją biała jest też suknia panny młodej. W malarstwie czy rzeźbie religijnej anioły przedstawiane są w białych szatach i z białymi skrzydłami. Należy jednak zauważyć, iż w Chinach i wielu innych krajach azjatyckich kolor biały jest kojarzony ze śmiercią, tak jak w kulturze zachodu kolor czarny. Ponadto w kulturach wschodnich, oprócz czystości (podobnie jak w kulturze europejskiej), biel symbolizuje również wiedzę i proces uczenia się.

1.1 Umiejscowienie bieli

Niezależnie od tego, czy barwa biała jest postrzegana jako kolor, czy też jego brak; czy brak jakiegokolwiek koloru; czy też połączenie wszystkich kolorów, jest obecna, a obecność tę zawdzięcza światłu. Dlatego też początkowo barwa biała określana była przez słowo jasność, łączyła się więc ze, światłem i dniem. Najstarsze informacje źródłowe z początku V w. p.n.e. [Gage 2008: 11], odnoszące się do bieli, dotyczą jej relacji z czernią, z którą tworzy parę barwową przeciwieństw.

W czasach starożytnych miejsce światła nie budziło wątpliwości, światło kojarzono bowiem z życiem, a żyć to widzieć światło [Gage 2008: 26], Arystoteles uważał kolor biały za szlachetny ze względu na jego jasność [potrzebny przypis]. W przeciwności bieli oraz czerni uobecnia się również hierarchizacja obu barw. Biel stanowi barwę najszlachetniejszą, ponieważ znajduje się najbliżej światła. W układzie strukturalnym barw, biel góruje nad innymi barwami [Gage 2008: 89]. Renesans niejako kontynuuje tę myśl i twórczo ją rozwija. W epoce odrodzenia biel utożsamia więc była ze światłem, a czerń z ciemnością, dlatego też Leon Battista Alberti uważał, że biel i czerń nie są barwami, lecz tylko wpływają na relację

zmienności barwy [Alberti 1933]. Pogląd ten dostrzec możemy również w tekstach teoretycznych Leonarda da Vinci, który uznał ostatecznie biel za kolor. Symbolem światła pozostawała również biel w impresjonizmie i miała duże znaczenie w tworzeniu przestrzeni malarskiej. Surowo nakładana biel wśród plamek kolorystycznych wpływała na świetlistość odbioru barw.

1.2. Biel – symbolika

Czystość. Czysty kolor to nasycony. Im bardziej kolor przypomina czystą, w pełni określoną jakość kolorów powstających z rozszczepienia światła przez pryzmat, tym bardziej jest nasycony [Hornung 2009: 28]. Biel jest czysta, achromatyczna należy do barw prostych, tworzy kontrast z czernią. Kandinsky bardzo sugestywnie i bardzo realistycznie odnosi się do związanych z barwą białą doznań. Uważał, że w zestawieniu z czernią „[...] ze względu na ich temperaturę, to w każdym razie cieplejsza jest raczej biel niż czerń – czerń absolutna jest wewnętrznie zdecydowanie zimna” [Kandinsky 1986: 63] Biel jest tak wysoko ponad nami, że – jego zdaniem – nie dochodzi już stamtąd żaden głos, tchnie wielką ciszą [Kandinsky 1896: 92]. Malarz biel porównuje do wielkiej ciszy. Ciszy w sensie fizycznym w czystej postaci nie jesteśmy w stanie doświadczyć, ponieważ zawsze towarzyszy nam jakiś dźwięk, tak samo nie jesteśmy w stanie doświadczyć fizycznie czystej barwy białej, bo zawsze odbija się w niej światło sąsiadujących barw. Zarówno ciszy, jak i bieli doświadczamy tylko w aspekcie psychicznym lub duchowym. Czy istnieje zatem biel zerowa, czysta? Ze względu na przynależność do ideału, prawie nigdy nie jesteśmy w stanie jej doświadczyć w czystej postaci, jest więc trudna i wymagająca, szybko traci swą dziewiczą biel.

Jasność – światło. Światło nie tylko oświetla nam przestrzeń i istniejące w niej przedmioty, lecz także nadaje im głębię. Bez światła nie widzielibyśmy i nie moglibyśmy interpretować przestrzeni. Biel wielokrotnie kojarzona ze światłem, wprowadzona do architektury rozjaśnia ją i w pewnym sensie przejmuje rolę światła. Wielką sztuką jest świadome wykorzystanie tych możliwości świetlnych, jakie daje biel na zewnątrz, czy też wewnątrz obiektu architektonicznego. Biel jest jednocześnie kolorem i światłem, jest transcendentna, to kolor pozamaterialnego abstraktu. Symbolizuje samego Boga.

W kulturze (w sztuce, literaturze i w liturgii) biel to symbol światła, ale także, zależnie od kontekstu, obraz nicości i pustki.

W kalendarzu świąt obrządku wschodniego – katolickich i prawosławnych, biel szat liturgicznych jest zastrzeżona dla świąt najważniejszych. Ryt rzymskokatolicki stosuje biel jako wyróżnik uroczystości, ale pod postacią białej hostii wprost oddaje ten znak najważniejszemu Najświętszemu Sakramentowi – Ciału Chrystusa.

Literatura, zarówno poezja, jak i proza, znajduje w bieli szeroką gamę odniesień, tak symbolicznych, jak i metaforycznych.

Punktem docelowym moich rozważań jest ustalenie znaczenia koloru w architekturze, ze szczególnym uwzględnieniem bieli. Nad wyraz interesującym przykładem analizy tych obszarów symbolicznego „zastosowania bieli” było specjalne wydanie czasopisma „Pro Arte” (nr 25, 2007), poświęconego „białej literaturze”, pod tytułem „Biel się *bieli*” i jej związkom z przykładami „wizualności wysoko zorganizowanej” (instalacje, poezja konkretna). Wystarczy nadmienić, iż Joanna Roszak w artykule *Biały wiersz jako czarna skrzynka* pisze: „Biel wyrzywa się z ograniczeń. Cechuje ją asceza, neutralność, bezkształtność, achromatyczność, potencjalność, gotowość na przyjmowanie, otwarcie” [Roszak 2007: 22]. Autorka proponuje przegląd „idei bieli”, poczynając od kwadratów Kazimierza Malewicza (*Czarny kwadrat na białym tle* i *Biały kwadrat na białym tle*) i przywołuje kilka charakterystycznych faktów artystycznych XX w., z literatury, muzyki i plastyki, których motywem były biel i pustka. Porównuje białe puste sale galerii na wernisażu „wystawy” Yves’a Kleina (1957) z diagramami Stanisława Dróżdża (*Bez tytułu (białe – czarne)*) i płaszczyznami *Śniegu* w wielojęzycznych zapisach Barbary Kozłowskiej (1970). „Wiersz konkretny to właściwie czarna skrzynka, rejestrator danych samego siebie” [Roszak 2007: 23].

Uświadomienie sobie wrażliwości, którą kształtuje literatura i inne „sztuki pojęciowe”, może być istotne dla odbiorcy dzieła architektonicznego. Znaczenie bieli w dynamice przeżywania – odczuwania i uświadamiania sobie wartości przestrzeni skonstruowanej przez człowieka dla człowieka powinno uwzględniać owe liczne inspiracje. I tak oto w *Abecadle* Piotra Mitznera znajdujemy taki zapis: „B – BIEL – zagruntowane obrazy w pracowni mojej babci malarki. Kiedy jej powiedziałem, że podobają mi się bardziej od zamalowanych, przestała mnie wpuszczać. Do dziś nie wiem, dlaczego. To też oczywiście śnieg, sanki, dzwonki itp. Istotne a banalne ciągi skojarzeń” [Roszak 2007: 50].

W kulturze funkcjonuje również czysto sygnalizacyjna rola koloru białego – w białej lasce ślepców i w białej chorągiewce poddających się żołnierzy. Paradoksalny symbol woli przetrwania. Biel w kolorystyce państwowych znaków stanowi kolejny katalog znaczeń: polska flaga to przecież biel i czerwień.

2. BIEL – EFEKT FIZYCZNY

Biel w sensie fizycznym. Biel w sensie fizycznym jest czymś więcej niż tylko kolorem, biel kojarzona jest ze światłem. Światło białe jest mieszaniną wszystkich barw, a każdej barwy jest w tej mieszaninie tyle samo. Patrząc na przedmioty białe w otoczeniu, widzimy, jak różnią się od siebie. Oznacza to, że oddziałuje na biel kolor jej bezpośredniego otoczenia. Światło białe po rozszczepieniu w pryzmacie składa się z pełnego spektrum barw. Ponieważ białe światło zawiera wszystkie widma, jest to kolor inkluzyjny, który nie faworyzuje ani nie wyklucza żadnego pojedynczego odcienia. Białą kartkę postrzegamy jako białą, ponieważ odbija od powierzchni całkowicie światło widzialne. Tak powstaje temperatura barwowa. Nałożenie wszystkich barw na siebie daje ponownie biel. Ze wszystkich kolorów tylko biel ma wiele cech, jest czysta, niewinna, prosta i skromna. W kontekście pojmowania bieli jako światła jest ona wszystkim, ponieważ kiedy zanika światło, zanika też kolor. Biel może oślepić tych, którzy przywykli do ciemności, i oświetlić symbolicznie tych, którzy są w ciemności.

2.1. Biel – dynamiczna

Barwa jest zmienna, jest płynna i dynamiczna, ulega zmianom. W sposób szczególnie odnosi się to do bieli, która traci swą naturalną czystość bardzo szybko. Wpływają na to zarówno warunki atmosferyczne, jak i upływ czasu. Biel poprzez swoją otwartość i nieograniczoność w odbiorze daje wrażenie przestrzeni i wolności. Na jej tle wszystkie inne kolory wyglądają na bardziej żywe. Biel pomaga nam w skupieniu się i organizacji.

2.2. Biel – efekt fizjologiczny

Biel może być ciepła lub zimna, może więc wywoływać różne emocje. Tak oto z bielą, jak i ze skalą barw w ogóle, związany jest w większym lub mniejszym stopniu efekt emocjonalny. Emocje mają zaś wpływ na funkcjonowanie naszego organizmu. Dla prawidłowego funkcjonowania naszego ciała i poszczególnych jego organów, wymagany jest wyrównany bilans barw, które wpływają na nasz system nerwowy i system fizyko-chemiczny. Ponieważ architektura jest grą brył w świetle (wg Le Corbusiera) [Le Corbusier, Jeanneret 1927], a kolor jest podstawą widzenia architektury (biel i czerń w architekturze także są kolorami), więc świadomość, iż kolor wpływa także na zdrowie obserwatora architektury jest istotna dla procesu projektowania.

3. ZNACZENIE KOLORU W ARCHITEKTURZE

„Kolor w architekturze służy podkreśleniu charakteru budynku, zaakcentowaniu jego formy i materiału, i uwypukleniu jego podziałów” [Rasmussen 1999: 215]. Architekt czy też architekt wewnątrz kolor traktuje zazwyczaj drugoplanowo, na pierwszy plan wysuwają się potrzeby i wymagania, które muszą być spełnione dla projektowanych obiektów. Kolor, choć ma duże właściwości znaczeniowe, jest często traktowany marginalnie, jest ostatnim ogniwem w łańcuchu decyzji w budownictwie. Stanowi on jednak pierwszy element, który dostrzegamy, gdy patrzymy na bryłę budynku lub wchodzimy do jej wnętrza. Kolor jest współlistotną częścią formy architektonicznej i jej otoczenia, jest od niej zależny. Posiada zdolność decydowania o jakości tej formy.

Kolorystyka obiektu architektonicznego jest ważna, szczególnie kolorystyka miasta znacząco wpływa na efekt pejzażu miejskiego. Nie można pominąć faktu, że budynki w mieście stoją obok siebie, współtworzą kompozycję kolorów. Elewacje powinny być dostosowane do otoczenia. Kolory kształtują, kontrolują i prowadzą nasze myśli, uczucia i działania. Oczywiście, kolor nie istnieje samodzielnie – jest dopełnieniem, zależy od formy i tła (otoczenia), współtworzy przestrzeń architektury.

„Kolor podkreśla charakter formy architektonicznej, stanowiąc o relacji pomiędzy formą domu a naturą. Barwa w architekturze decyduje o kontrastowym lub neutralnym sposobie wkomponowania dzieła człowieka w przestrzeń krajobrazu” [Gała-Walczowska 2014: 200].

Znaczenie tego koloru – bieli – w architekturze dotyczy wprost naszej percepcji przestrzeni na kilku poziomach. Związane jest to z faktem, iż barwa biała stanowi zerowe nasycenie koloru i maksymalną wartość jasności. Biel jest więc neutralnym kolorem i ma wpływ na skalę doznań psychicznych.

3.1. Biel materiału w architekturze

Biel jest jedynym kolorem, który nie zagłusza faktury materiału, na którym jest położona, ale eksponuje go, dodatkowo wpływa na jej wydobycie. Materiały z natury swej białe w sposób mocniejszy wydobywają fakturę, przykładem może być kamień – biały marmur materiał ponadczasowy (skały w Thassos). Innym przykładem jest biały beton, który dzięki użyciu białego spoiwa, pozwala na wykonywanie betonów nie tylko w odcieniach szarości.

Beton pełnił w architekturze, oprócz funkcji konstrukcyjnej, również estetyczną. Wartość tę dostrzegamy m.in. w budowlach zaprojektowanych przez Le Corbusiera, Maxa Berga i Jadwigę Hawrylakową. Idąc za myślą twórcy kaplicy w Ronchamp, że architektura to „rzeźba + funkcja”, zdajemy sobie sprawę ze znaczenia

formy, a więc i koloru, i faktury w oddziaływaniu budowli z którymi mamy do czynienia, bo oddziałują na dobrostan naszego bytowania na wielu poziomach.

Należałoby przypomnieć, że właściwą formę (zgodną z projektem Jadwigi Grabowskiej-Hawrylak) wieżowce na Placu Grunwaldzkim we Wrocławiu (zespół mieszkalno-usługowy) uzyskały dopiero po wprowadzeniu bieli w ich zewnętrzną zaprawę, a znajdująca się w niedalekim sąsiedztwie rzeźba *Atom*, wykonana z betonu (Roman Pawelski, 1965) uzyskuje właściwy blask po odmalowaniu jej na biało, po tym jak zniszczyli ją wcześniej autorzy graffiti. Autorka wieżowców wrocławskiego „Manhattanu” tak po latach ujawniała swoje intencje:

Gdy zaczęłam realizować budynki przy pl. Grunwaldzkim, (...) – wiedziałam, że podstawa jest nie do obalenia: trzeba dzisiaj znaleźć jakieś wyjście, aby prefabrykowane elementy mogły stworzyć formę niebanalną, niestandardową. Skoro nie stać nas jeszcze na to, byśmy mogli modelować indywidualnie każdy budynek mieszkalny – spróbujmy układać kompozycje „rzeźbiarskie” z gotowych, seryjnie powielanych elementów. Beton może być doskonałym tworzywem rzeźbiarskim [Czyż-Kaczor 2021]

Korzystając z równania Le Corbusiera można by oświadczyć, że „rzeźba = architektura – funkcja”. Beton ma więc swoje znaczenie w kompozycji dzieła architektonicznego, ale czasem powinien to być beton biały.

3.2. Biel we wnętrzu

W okresie baroku, a zwłaszcza w stylu rokoko, który nastąpił w XVIII w., biel była dominującym kolorem wnętrz architektonicznych. Wnętrza kościołów projektowano tak, aby pokazać potęgę, chwałę i bogactwo, biel wspaniale podkreślała strukturę wnętrza i była uzupełnieniem dla asymetrii, luster i złocień.

Biel jest elegancka i efektowna jako tło do kolorowych mebli czy rustykalnego drewna. Współgra z każdym materiałem, kolorem czy tworzywem. Biel jest jak kartka w oczekiwaniu na pojawienie się pierwszej myśli. Ponieważ jest neutralna, znakomicie nadaje się do wnętrza, które spełniają funkcję kreacji.

3.3 Biel – dopełnienie

W architekturze biel jest zawsze odpowiednia. Architekci i uczeni, tacy jak Andrea Palladio (włoski architekt), Giovanni Pietro Bellori czy Johann Wolfgang Goethe opowiadali się za białą architekturą jako symbolem duchowej czystości i wielkości. Ideał ten wpłynął na powstanie klasycyzmu, który wywodził się z rzekomo białych kolorów starożytnej architektury i rzeźby. Brama Brandenburska w Berlinie zbudowana w latach 1788-1793 według projektu niemieckiego architek-

ta Carla Gottharda Langhansa została pomalowana pierwotnie białą farbą wapienną imitującą marmur. Friedrich Weinbrenner, niemiecki architekt i urbanista tworzący w stylu klasycystycznym, wypowiadał się przeciwko używaniu bieli, ponieważ była zbyt olśniewająca i przeszkadzała sąsiednim budynkom, gdyż okazywała się bezkonkurencyjna.

Być może w tym sensie należałoby rozpatrywać intencje „białego modernizmu wrocławskiego” jak np. w pionierskich realizacjach i projektach Hansa Scharouna (dom mieszkalny dla osób samotnych z 1929 r. przy ul. Mikołaja Kopernika 5) i zresztą w całej serii innych realizacji dla WUWA („Wohnung und Werkraum” = niem. „Mieszkanie i miejsce pracy”). Biel tych obiektów miała więc dosadnie akcentować swoją obecność wobec konstruktywistycznego surowego betonu hali według projektu Maxa Berga (1913) lub kontrastować z popularną dla tego okresu ekspresjonistyczną architekturą z purpurowego ciemnego klinkieru (gmach poczty, policja, nowy sąd). Po latach, taką ideę konfrontacji wielkiej białej architektury, podjął Julian Łowiński, projektując galeriowiec w reprezentacyjnej Alei Powstańców Śląskich (nr 46-64, 1988-1990).

W 1925 r. Le Corbusier scharakteryzował czystą biel kredową jako absolutny, uczciwy i niezawodny kolor, który wyróżnia się na tle innych. Artysta powiedział, że dom to „maszyna do mieszkania” i wezwał do „cichej i potężnej architektury” zbudowanej ze zbrojonego betonu i stali pozbawionej jakichkolwiek ozdób i ozdobników, surowo białej [Flint 2021].

Formę architektoniczną określała bryła elementarna – prostopadłościan (...) Rygor geometrii podkreśla biel tynkowanych ścian. Zdaniem Le Corbusiera sztuka powinna mieć cechy śródziemnomorskie, klasyczne [...] powinny dominować w niej spokój, biel i proste bryły [Jencks 1982: 28]. „Jeśli dom jest całkowicie biały, forma rzeczy odróżnia się wyraźnie bez obawy przerysowania, jasno uzewnętrznia się wolumen rzeczy, czytelny staje się kolor rzeczy”. I dodaje: „[...] biel tynku jest absolutem; na niej wszystko się wyraźnie odznacza, wpisuje się ostatecznie, czarne na białym jest szczerze i lojalne. Biały tynk jest bogactwem wszystkich ludzi, biednych i bogatych – tak samo jak chleb, mleko i woda są bogactwem niewolników i królów” [Banham 1979: 266].

Na wybrzeżu Morza Śródziemnego, gdzie nieznośnie oddziaływanie słońca narzuca jaskrawą biel architekturze wyspiarskiej Grecji i wielu towarzyszących naszej historii obiektom Półwyspu Apenińskiego, ta dominacja bieli prowokowała spontaniczny lub przemyślany kontrast barwności, jak chociażby zabudowę wysepek takich jak Murano czy też szczególnie szaleńczo barwnego Burano na weneckim Lido. Tej radosnej „ludowej” architekturze można przeciwstawić „arystokratyczną” biel wyrafinowanych w swojej elegancji willi amerykańskich i europejskich zamożnych rodzin.

Dla architekta Richarda Meiera (amerykański architekt, przedstawiciel białej architektury) biel była ulubionym kolorem. Prawie wszystkie budynki jego projektów są surowo białe (Muzeum Ara Pacis, czyli starożytnego Ołtarza Pokoju, w Rzymie w 2006 r., Muzeum Sztuki Współczesnej w Barcelonie w 1995 r.). Biel

pojawia się w projektach Meiera i realizacjach architektonicznych jako barwa ekskluzywna (zob. Centralna biblioteka w Hadze 1986-1995). Upodobanie to szczególnie znalazło odzwierciedlenie w willach (takich jak np. Smith House i Jerome Meier House z 1965 r.), zlokalizowanych w naturalnym otoczeniu gęstej zieleni,

Biel jest ponadczasowa, do dziś coroczne „wybielanie” wnętrza jest wyrazem czystości. Białe wnętrza stały się również kwestią stylu, biel jest motywem przewodnim w stylu minimalistycznym i w stylu skandynawskim. Biel jest w różnych odcieniach i miejscach, na podłodze, białe są okna, drzwi i meble. W stylu rustykalnym, surowym biel wspaniale łączy się z naturalnym drewnem, podkreślając jego wartość.

PODSUMOWANIE

Biel istnieje w wielu różnych niuansach, niemożliwe jest praktycznie zobaczenie bieli czystej, tak zwanej „zerowej”. Jako jedyna barwa ma siłę reagowania ze światłem, pozwala w najmocniejszy sposób ukazać jego grę z cieniem oraz wszystkie subtelności wynikające z tej relacji. W architekturze jest doskonałym dopełnieniem, nie może być odbierana jako element odrębny, gdyż ściśle łączy się z architekturą, techniką i sztuką. Poprzez swą neutralność wzmacnia postrzeganie przestrzeni. Biel jako kolor i światło ściśle współgra i współtworzy obiektom. Jest idealnym dopełnieniem. Biel jest wielowymiarowa, potrafi dostosować się do formy i przestrzeni.

LITERATURA

Alberti L. B., 1933, *O malarstwie*, przekład E. Porębowicz, Trzaska, Evert i Michalski, Warszawa.

Archdaily, 2022a, <https://www.archdaily.com/110674/white-house-raimondo-guidacci> (dostęp: 22.10.2022).

Archdaily, 2022b, <https://www.archdaily.com/104187/ara-pacis-museum-richard-meier-partners> (dostęp: 22.10.2022).

Archello, 2022, <https://archello.com/project/casa-sulla-morella/> (dostęp: 22.10.2022).

Archeyes, 2022, <https://archeyes.com/jerome-carolyn-meier-house-richard-meier/> (dostęp: 22.10.2022).

Banham R., 1979, *Rewolucja w architekturze*, przeł. Z. Drzewiecki, WAiF, Warszawa.

Barcelona, 2022, <https://barcelona-home.com/blog/pl/muzeum-sztuki-wspolczesnej> (dostęp: 22.10.2022).

Czyż-Kaczor M., *Architektki Wrocławia: Jadwiga Grabowska-Hawrylak*, archiwum.wroclife.pl/nasze-miasto/wroclawskie-archis (dostęp: 06.06.2022).

- Duecapucci, 2022, <https://www.duecappucci.pl/kolorowa-wyspa-burano/> (dostęp: 22.10.2022).
- Eysymontt R. (red.), 2011, *Leksykon Architektury Wrocławia*, Via Nowa, Wrocław.
- Flint A., 2021, *Le Corbusier. Architekt jutra*, przeł. D. Cieśla-Szymańska, WAB, Warszawa.
- Gage J., 2008, *Kolor i kultura. Teoria i znaczenie koloru od antyku do abstrakcji*, przeł. J. Holzman, Universitas, Kraków.
- Gała-Walczowska M., 2014, *Architektura domu jednorodzinnego w krajobrazie*, <https://repozytorium.biblos.pk.edu.pl/resources/26289> (dostęp: 06.06.2022).
- Google, 2022, <https://www.google.com/search?q=Zesp%C3%B3%C5%82+mieszkalno-us%C5%82ugowy,+Plac+Grunwaldzki,+Wroc%C5%82aw> (dostęp: 22.10.2022).
- Hornung D., *Kolor. Kurs dla artystów i projektantów*, przeł. M. Brand, Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych Universitas, Kraków.
- Kandinsky W., 1986, *Punkt i linia a płaszczyzna*, przeł. S. Fijałkowski, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1986.
- Kandinsky W., 1996, *O duchowości w sztuce*, przeł. S. Fijałkowski, Państwowa Galeria Sztuki w Łodzi, Łódź.
- Kresy, 2022, https://kresy.org.pl/537084,Wroclaw,Galeriowiec_nr_40_64.html (dostęp: 22.10.2022).
- Le Corbusier, Jeanneret P., 1927, *Five Points for Neu Architecture*, im: *Bau und Wohnen*, Fr. Wedekind & Co., Stuttgart.
- Miesarch, 2022, <https://miesarch.com/work/2178> (dostęp: 22.10.2022).
- Pastoureau M., 2006, *Średniowieczna gra symboli*, przeł. H. Igalson-Tygielska, Oficyna Naukowa, Warszawa.
- Pinterest, 2022a, <https://pl.pinterest.com/pin/smith-house-darien-connecticut-usa-by-richard-meier-architect-196567--446137906810611134/> (dostęp: 22.10.2022).
- Pinterest, 2022b, <https://in.pinterest.com/pin/270567890098997348/> (dostęp: 22.10.2022).
- Pinterest, 2022c, <https://ru.pinterest.com/pin/685039793303546179/> (dostęp: 22.10.2022).
- Pinterest, 2022d, <https://pl.pinterest.com/pin/739223726320767811/> (dostęp: 22.10.2022).
- Rasmussen S. E., 2015, *Odczuwanie architektury*, przeł. B. Gadomska, Karakter, Kraków.
- Rozsak J., 2007, *Biały wiersz jako czarna skrzynka*, „Pro Arte”, nr 25.
- Wikiarquitectura, 2022, <https://en.wikiarquitectura.com/building/guerrero-house> (dostęp: 22.10.2022).
- Wikipedia, 2022, https://en.wikipedia.org/wiki/Villa_Savoye (dostęp: 22.10.2022).
- Wysokie Obcasy, 2022, <https://www.wysokieobcasy.pl/wysokie-obcasy/51,53662,21779778.html?i=3&disableRedirects=true> (dostęp: 22.10.2022).

WHITENESS – AN ADDITION TO THE EXPERIENCE OF SPACE

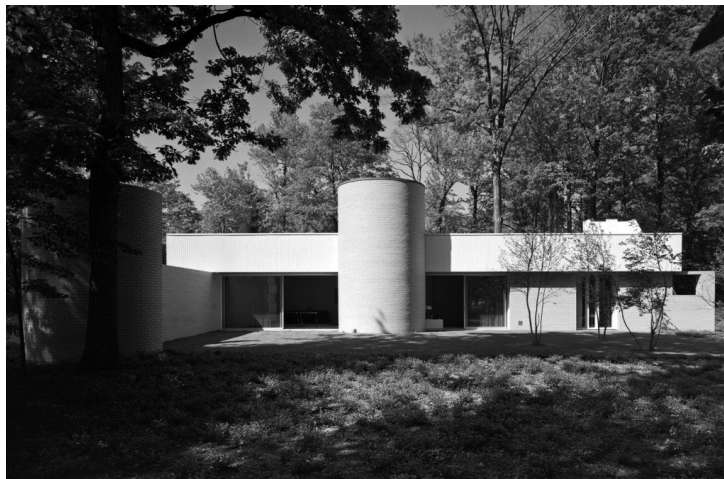
Summary

The aim of the following article is to draw attention to the element in architectural design, which might be considered to be of least importance – colour. Furthermore, the scope is placed on possibly the most outstanding of the achromatic colours – white colour. Being associated with purity, it is considered by some to be the absence of colour. Among of all the other colours, it has the most features. Not only of these features that place it highest in the colour hierarchy - such as purity and elegance, but also of these thanks to which it takes the rightful highest place. It emphasizes in the combination with colour, it allows it to become more noticeable. It is against the background of whiteness that any colour becomes clearer. It is only with black that it forms a colourful pair and it is only in relation to black that it becomes dynamic; in other colour relationships it remains neutral. It harmonises very well with other materials and has space-opening qualities, which is why it is the best addition for experiencing space.

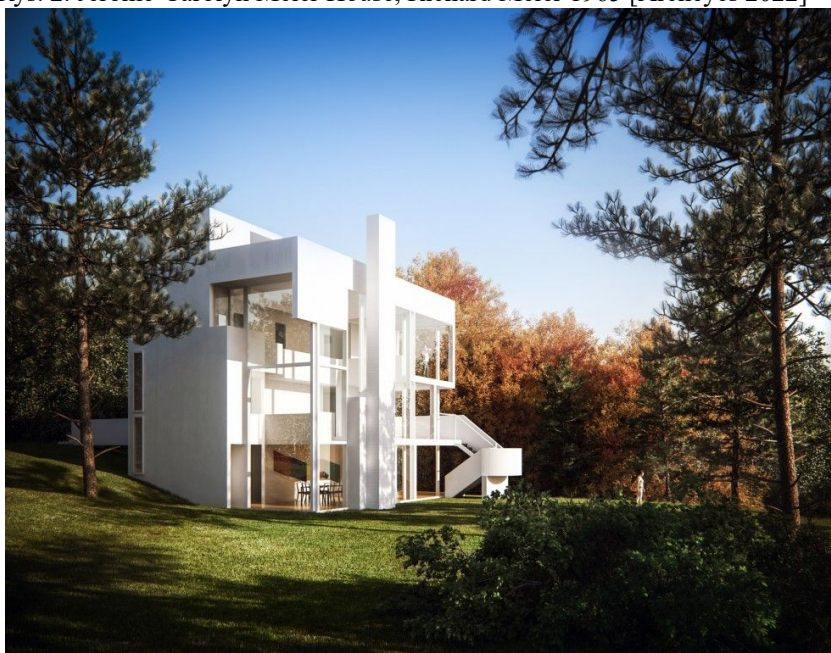
Keywords: whiteness, space, architecture, light

Rys. 1. Francja, Villa Savoye w Poissy-sur-Seine, Le Corbusier, 1928-1931 [Wikipedia 2022]

Rys. 2. Jerome-Carolyn Meier House, Richard Meier 1965 [Archeyes 2022]

Rys. 3. Smith House, Richard Meier, 1965 [Pinterest 2022a]

Rys 4. Casa Bianca, Raimondo Giudacci, Orsara di Puglia, Włochy 2005-2010 [Archdaily 2022a]

Rys. 5. House Moby Dick, Jyrki Tasa, Finlandia 2003 [Miesarch 2022]

Rys. 6. Moebius House, Ben van Berkel, Get Hoi, Holandia 1997 [Pinterest 2022b]

Rys. 7. Summer House, Alvaro Siza, Majorka, Hiszpania 2004-2007 [Pinterest 2022c]

Rys. 8. Guerrero House, Alberto Campo Baeza, Zahora, Hiszpania 2005 [Wikiarquitectura 2022]

Rys. 9. Casa sulla Morella, Andrea Oliva, Castelnovo di Sotto, Włochy, 2009 [Archello 2022]

Rys. 10. Centralna biblioteka w Hadze, Richard Meier [Pinterest 2022d]

Rys. 11. Muzeum Sztuki Współczesnej w Barcelonie, Richard Meier, 1995 [Barcelona 2022]

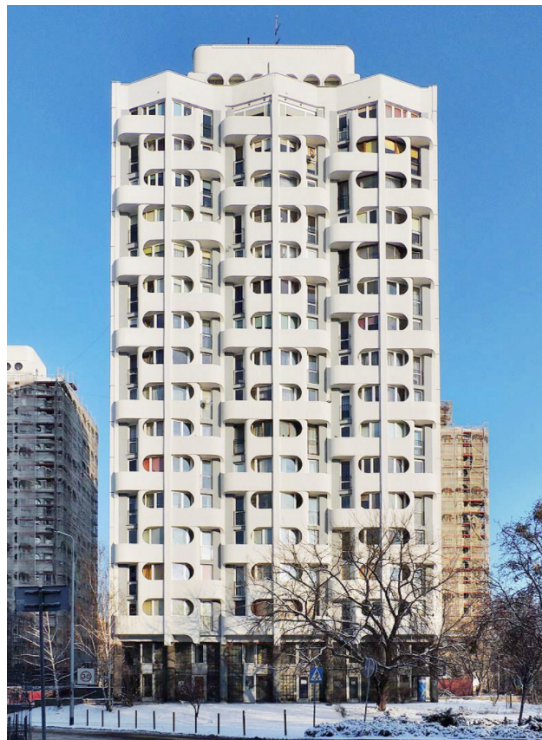
Rys. 12. Ara Pacis Museum, Richard Meier, Rzym 2006 [Archdaily 2022b]

Rys. 13. Burano, 2020 [Duecapucci 2022]

Rys. 14. Zespół mieszkalno-usługowy, Plac Grunwaldzki, Wrocław, proj. Jadwiga Grabowska Hawrylak, stan w 1989 r. [Wysokie Obcasy 2022]

Rys. 15. Zespół mieszkalno-usługowy, Plac Grunwaldzki, Wrocław, proj. Jadwiga Grabowska – Hawrylak, stan w 2018 r. [Google 2022]

Rys. 16. Galeriowiec, Aleja Powstańców Śląskich, Wrocław, proj. Julian Łowiński, stan w 1992 r. [Kresy 2022]